

УДК 378.016:78

Олексюк О.М.,

*завідувач кафедри теорії та методики
музичного мистецтва Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор педагогічних наук, професор*

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТУР ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

У статті визначено методологічний контур інтеграційних процесів у мистецькій освіті. Схарактеризовано перспективи зближення систем освіти європейських країн. Представлено термінологічний дискурс компетентнісного підходу у вищій мистецькій освіті.

Ключові слова: європейська інтеграція, мистецька освіта, компетентнісний підхід, методологічний контур.

Інтеграційні тенденції в світовій економіці та соціально-культурній сфері набувають значення важливих чинників, які активізують об'єднувальні процеси в освіті. Наука і освіта стають носіями та провідниками нових соціальних та економічних тенденцій у прагненні до зближення і співпраці. На етапі переходу до пост-індустріального суспільства лише консолідація потенціалу світової освіти і науки, поступовий розвиток міжнародної інтеграції в цих сферах здатні забезпечити реальний пріоритет знань у глобальному масштабі. Крім того, зважаючи на особливу роль знань в інформаційну епоху, освіта стає вирішальним елементом високої світової політики. Під впливом світових економічних та політичних змін, еволюції систем багатьох країн, а також перед лицем глобальних викликів людства сучасна освіта набуває дедалі глобальнішого характеру. Учені вважають, що інтеграційні процеси відбуваються як на глобальному, так і на внутрішньосистемному рівнях.

Для інтеграції характерні взаємне зближення, взаємодоповнюваність, взаємозалежність національних систем освіти, синхронізація дій через їх регулювання відповідними інститутами, поступове переростання національними освітніми системами своїх державних меж та зародження тенденцій до формування єдиного освітнього простору. Будь-які визначення інтеграції не є універсальними, та й сама інтеграція теж відносна, тому що це процес об'єднання, але

ще не саме об'єднання. Разом з тим інтеграційні процеси в освіті — необхідна умова суспільного прогресу.

Кардинальні зміни у розумінні ролі інтеграційних процесів як стратегічного ресурсу розвитку цивілізації адекватно віддзеркалені в мистецькій освіті. Ці зміни трансформуються у нові вимоги щодо змісту та організації педагогічного процесу у вищих мистецьких навчальних закладах. Під впливом інтеграційних процесів, які відбуваються в освітніх системах країн європейської співдружності, формуються взаємопов'язані близькі за структурою та змістом мистецькі освітні системи, відкриті до змін, здатні адекватно реагувати на них, зберігаючи свою ідентичність і національну специфіку.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що українські вчені (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк та ін.), прагнучи досягнути перспективи розвитку вищої освіти в Україні, підкреслюють фундаментальне значення відповідності освітніх проблем потребам розвитку цивілізаційних і культурних процесів. Принципово нові вимоги до вищих навчальних закладів, у тому числі й мистецьких, висувують три фундаментальні документи: Болонська декларація (1999), Лісабонська стратегія (2000), Стратегія «Європа 2020», ухвалена Європейським союзом у 2010 р. Водночас у концепції В. Андрущенка сформульована певна стурбованість, викликана «косметичністю» змін систем вищої освіти. Джерелом занепокоєння є також різне розуміння «гармонізації» європейських систем вищої освіти, що потенційно може призвести до розвитку неозначеного ядра європейської навчальної програми. Крім того, Болонський процес, на думку В. Андрущенка, занадто фокусується на нових викликах, а перехідні країни, натомість, досі оточені викликами і проблемами старого типу, що виникли упродовж останнього десятиліття. Це і є вирішальним моментом для освітньої політики країн, що перебувають на перехідній стадії: як поєднати освітні реформи, спрямовані на два різні типи викликів — давні й нові, традиційні й пов'язані із знанневою парадигмою та глобалізацією? [2, 5–15] О. Зіневич вважає, що глибинною причиною труднощів і проблем розвитку вищої освіти в умовах євроінтеграції є криза гуманітарних цінностей, а не процеси глобалізації. Незалежно від того, чи ставиться при цьому акцент на розвитку особистості, чи на здобутті професії, чи на підготовці політичного лідера, метою освітнього процесу має стати духовність суб'єкта.

Мета статті — визначити методологічний контур інтеграційних процесів у вищій мистецькій освіті та здійснити термінологічний дискурс компетентнісного підходу.

Для досягнення поставленої мети звернемося до фундаментальних документів, про які вже згадувалося вище.

Лісабонська стратегія спрямувала вищу освіту європейського простору на розвиток «більш потужної та більш інтегрованої економіки, що базується на знаннях», визначивши тріаду «вища освіта—дослідження—інновації» як важливі стовпи процвітання Європи [5, 80—84]. «Економіка знань» розглядається як набір якостей особистості, до яких належать: трансверсальні / наскрізні компетентності, навички для цифрової ери, креативність, гнучкість, цілісне розуміння професійної сфери. Отже, все це розглядається в комплексі з формуванням компетентностей, інтеграцією інформаційних технологій в освітній процес, мобільністю тощо.

Продовженням Лісабонської стратегії стала реалізація стратегії «Європа 2020», яка встановлює три пріоритети — розумний, стійкий, інклюзивний розвиток. Особливого значення набуває духовний потенціал нації, її загальна культура. Завдання формування «європейської» свідомості та молоді розв'язується за допомогою змісту освіти. У цьому контексті як ніколи актуальні думки А. Печчеї, який в книзі «Людські якості» (1980) запропонував шість «стартових» ідей, пов'язаних із зовнішніми межами планети.

Аналіз теорій та концепцій євроінтеграції вимагає окреслення основних методологічних підходів до дослідження цього складного процесу. Переважна більшість досліджень методологічно зорієнтована на застосування соціологічного підходу. Стратегія інтеграційних процесів може будуватися шляхом утвердження гуманістичних цінностей при поєднанні з національними культурними і педагогічними традиціями. Тактичні рішення можуть включати в себе поступове впровадження єдиних вимог до змісту освіти, до його стандартів. Сукупна реалізація цих завдань, посилення аксіологічного, культурологічного, діяльнісного та особистісного потенціалів є вагомим методологічним ресурсом інтеграційних процесів у вищій мистецькій освіті.

Реалізація «європейського підходу» в мистецькій освіті відображає процес стандартизації її змісту як засобу підвищення якості

останньої. На зламі тисячоліть процес стандартизації змісту мистецької освіти став однією з важливих ознак динамічних освітніх реформ. Розробка освітніх стандартів як засобу входження в світову культуру вплинула на розв'язання проблеми індивідуального змісту мистецької освіти, балансу між трансляцією готових знань і процесом формування компетентностей. Важливою тенденцією в галузі стандартизації змісту мистецької освіти стало зміщення акценту на прогнозовані результати навчання, рівень знань і компетентностей.

Розглянемо детальніше деякі аспекти сучасного термінологічного дискурсу компетентнісного підходу до вищої мистецької освіти.

По-перше, для визначення шляхів реалізації компетентнісного підходу у вищій мистецькій освіті необхідно виявити його зв'язки з провідними концепціями, які складають наукові основи педагогічного процесу.

У нашій концепції наголошується на тому, що компетентнісний підхід, впроваджуючись в освітній процес вищої школи, має сприяти переходу до неklasичної моделі, що ґрунтується на новому типі постнеklasичної раціональності. Духовне «Я» суб'єкта співвідноситься із загальнокультурним потенціалом — базовими соціокультурними цінностями. Від ступеня сформованості ціннісного ядра особистості залежить те, чим насправді стануть сформовані компетентності студента. При цьому важливо враховувати, що останніми роками у зв'язку із змінами картини світу змінюється погляд на людину, її формування й розвиток. На тлі домінування духовних цінностей у вищій школі конкретизуються нові вимоги до якості мистецької освіти. Сьогодні можна стверджувати, що реалізація вищого «Я» людини можлива лише через пізнання нею своєї внутрішньої природи. Дедалі поширенішими стають ідеї, що стосуються саморозвитку особистості, її духовного потенціалу і здатності до творчої реалізації. Фокус пізнання зміщується із соціальних структур на людську індивідуальність, на суб'єктність. Суспільство стрімко рухається до антропоцентризму, а цей принцип зміг увійти в сучасну педагогіку лише тому, що він відображує глибокі зміни в соціальній реальності.

По-друге, необхідно чітко розмежовувати знання в традиційному навчанні, які розглядаються як збереження в пам'яті та вміння відтворювати основні факти науки і компетентнісні знання.

Компетентнісний підхід, упроваджуючись в освітній процес вищої школи, сприяє переходу до неklasичної моделі, що ґрунтується на новому типі постнеklasичної раціональності. Знання в змісті освітнього процесу — це знання, співвіднесені не лише з особливостями засобів освітньої діяльності, а й із зовнішніми ціннісно-смысловими структурами, що пов'язують внутрішні цілі із зовнішніми культурними цінностями і нормами. Ми поділяємо думку В. Лугового про те, що як і правильна система знань, запропонована та освоєна, сприяє життєвій успішності людини, підвищуючи її адаптивність до пізнаного і прогнозованого світу, так і доцільна система цінностей, у разі її прищеплення — сприйняття — призводить до успіху через доцільну людську орієнтацію і мобілізацію. Емоційно-почуттєва (ціннісна) пріоритетність у царині об'єктів не менш важлива, ніж абстрактне осмыслення (розуміння) об'єктивного світу [8]. У такій інтерпретації знання виступають у ролі орієнтира при визначенні людиною напрямку своєї діяльності. Вони тісно пов'язані з уміннями, а також із нормативно-регулятивними механізмами особистісного потенціалу.

По-третє, сучасний термінологічний дискурс компетентнісного підходу до професійної підготовки особистості передбачає фундаментальність освіти, тому заміна теоретичних знань на практичні уміння є неприпустимою.

Фундаменталізація є пріоритетом галузей і методів пізнання, що мають універсальне значення для професійної підготовки фахівця. Оптимальним варіантом для розроблення методичної системи навчання на принципі компетентнісного підходу можуть стати компетентнісні задачі. У межах міжнародних досліджень конструювання К-задач характеризується такими складовими: контекст (соціальний, глобальний, особистісний), знання про світ, уміння застосовувати наукові знання в життєвих ситуаціях та інтерес до професій.

Очевидно, що заміна теоретичних знань на прикладні, практико-орієнтовані не тільки не сприятиме фундаменталізації мистецької освіти, а й не буде гарантувати успішне формування мистецьких компетенцій майбутнього фахівця як ключових. Ми погоджуємося з вченими, які стверджують, що теоретичні знання мають бути практичним засобом пояснення явищ, тобто стати «живими знаннями».

По-четверте, розробка методики діагностування компетентностей як ключових передбачає використання конкретних діагностичних методів.

У процесі організації педагогічного процесу в мистецьких вищих навчальних закладах необхідно спиратися на розвиток освітніх компетентностей, що, по суті, є інтегральними характеристиками якості підготовки студента. Освітні компетентності в екзистенціальному плані є опорними механізмами розвитку загальнокультурної компетентності особистості. Виходячи з цілей професійної підготовки студентів мистецьких вищих навчальних закладів, можна виділити такі сфери компетентностей: емоційно-ціннісна, когнітивно-пізнавальна, діяльнісно-творча.

Когнітивно-пізнавальні компетентності полягають у володінні узагальненими способами пізнавальних дій, культурою мислення, в умінні самостійно здобувати культурологічні знання, працювати з інформацією, зокрема, і з використанням сучасних інформаційних технологій. Емоційно-ціннісні компетентності включають досвід освоєння джерел культурно-естетичної інформації, збереження і поширення культурних цінностей, здатність до визначення інтересів у різних галузях мистецтв. Діяльнісно-творчі компетентності передбачають творче ставлення до дійсності, розвинену уяву, вміння критично переосмислювати свій досвід, здатність до креативної діяльності.

Розглядається питання про те, які з конкретних діагностичних методик, що застосовуються у психології та педагогіці для вивчення окремих ключових компетенцій, можуть бути використані при діагностиці рівнів сформованості кожної з них. Поряд із традиційними методиками діагностування (педагогічний моніторинг, зрізовий та лонгітюдний методи, анкетування, тестування, рейтинг та ін.) підвищується інтерес дослідників до розробки і вдосконалення методів, спрямованих на дослідження індивідуальної неповторності кожного окремого суб'єкта. Традиційні психолого-педагогічні методи пізнання особистості спрямовано, насамперед, на визначення індивідуальних відмінностей, наявність чи відсутність окремих рис, якостей, а не на вивчення індивідуальності як такої. З огляду на це, останнім часом підвищується актуальність пошуку таких методів пізнання особистості, які б дали змогу дослідити здібності як індивідуально-психологічні особливості та вроджені передумови, обдарованість у виконанні тієї чи іншої діяльності.

По-п'яте, сучасне розуміння компетентності передбачає обов'язкове включення майбутнього фахівця в міждисциплінарні зв'язки.

Загальною методологічною основою компетентнісного підходу має стати інтеграція освітнього простору. Контекст оволодіння ціннісним простором освіти потенційно передбачає пошук інтегрованих знань, в основі якого лежить використання в класичній структурі наукового пізнання неklasичних підходів. У цьому зв'язку дедалі більше піддається сумніву можливість існування «чистого» негуманітарного знання, що ґрунтується на законах, аналогічних законам класичного природознавства.

Цілком погоджуючись з авторами проаналізованих вище концепцій інтегративного знання в мистецькій освіті, зауважимо, що проблеми сучасної дійсності вимагають розробки нових наукових підходів, зорієнтованих на виявлення основних напрямів науково-педагогічної діяльності з урахуванням глибини кардинальних зрушень, які принципово змінюють людське співтовариство. Утворені при цьому опозиційні пари проблем глобалізації світового простору — збереження національних культур, прискорення темпів науково-технічного прогресу — ціннісного статусу науки і мистецтва тощо — створюють предметне поле для інтегративного знання. На передній план виходить новий, вищий рівень інтеграції знань, пов'язаний із законами самоорганізації Універсуму.

Реалізація вищевикладеного в освітньому середовищі вишу забезпечить розв'язання стратегічного завдання — підготовку професійно компетентних, конкурентоспроможних і мобільних фахівців, здатних адаптуватися до динамічного розвитку професійного середовища, постійно підвищувати свій професіоналізм.

Джерела

1. Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України : матеріали 9-ї регіон. наук.-практ. конф., (17 травня 2012 р., м. Дніпропетровськ) / за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. — Д. : ДРІДУНАДУ, 2012. — 340 с.
2. Андрущенко В.П. Університетська освіта: тенденції змін / В.П. Андрущенко // Вища школа України. — 2012. — № 2. — С. 5–15.
3. Європейська інтеграція України: сучасні наукові дослідження і розробки / В.Д. Бондаренко та ін. — Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. — 66 с.

4. Європейський проект та Україна : [монографія] / А.В. Єрмолаєв та ін. — К. : НІСД, 2012. — 192 с.
5. Зиневич О.В. Инновационный потенциал компетентностного подхода: от классической к неклассической модели высшего образования / О.В. Зиневич // Философия образования. — 2009. — № 3. — С. 157–164.
6. Калашнікова С.П. Європейська політика модернізації вищої освіти: ключові орієнтири / С.П. Калашнікова // Вища освіта України. — 2012. — С. 80–84.
7. Клиноква-Дацюк Г.Д. Україна та інтеграційні процеси в сучасній Європі : навч. посібник / Г.Д. Клиноква-Дацюк. — Рівне : НУВГП, 2012. — 189 с.
8. Луговий В.І. Ціннісні компетентності — невід’ємна складова підготовки фахівців з вищою освітою в умовах євроінтеграції / В.І. Луговий // Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі. — К. : Гнозис, 2009. — Т. 1. — С. 393–401.
9. Огнев’юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В.О. Огнев’юк. — К. : Знання України, 2003. — 450 с. — Бібліогр.: С. 437–448.
10. DeSeCo Project [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.deesco.admin.ch>. — Назва з екрана.
11. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. / N. Chomsky. — Cambridge, 1969.
12. Ключевые компетенции для Европы [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.letopisi/index.php> — название с экрана.

В статье определен методологический контур интеграционных процессов в художественном образовании. Охарактеризованы перспективы сближения систем образования европейских стран. Представлен терминологический дискурс компетентностного подхода в высшем художественном образовании.

Ключевые слова: европейская интеграция, художественное образование, компетентностный подход, методологический контур.

The article defines a methodological outline of the integration process in art education. It characterizes the prospects of integration of educational systems of European countries. It presents terminological discourse of the competence approach in higher art education.

Key words: European integration, art education, competence approach, methodological outline.